

ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У статті зроблено спробу аналізу ролі української й російської культур у політичному житті суспільств. Розкрито шляхи реалізації культурних традицій у політичній системі. Виявлено, що українська культурна традиція розвивається від індивідуальності через рід до нації. Євразійська культурна традиція реалізується через колективізм до розуміння нації, індивідуальності. Розкрито зв'язок між культурними традиціями та формуванням і розвитком політичних систем. Проаналізовано цінності українського і російського суспільств, описано роль цінностей у формуванні та розвитку української та російської політичних систем. Зроблено спробу аналізу впливів культурних традицій, цінностей, політичних систем на формування та розвиток індивідуальності; розкрито шляхи, якими реалізуються політичні системи в українському суспільстві.

Постановка проблеми. Політична система є ефективною, коли відповідає традиціям даного суспільства. Тільки тоді вона є зрозумілою для громадян цього суспільства. Саме ці традиції – економічні, культурні, соціальні – формують особливості суспільства. Коли ж політична система (модель) не відповідає традиціям суспільства і не враховує його особливості, вона є неефективною і породжує масу протиріч і конфліктів, що, в свою чергу, призводить до потрясінь і боротьби у самому суспільстві. Нестабільність у суспільстві буде існувати доти, доки воно не знайде оптимальну для себе політичну систему.

Аналіз останніх досліджень. Активно вивчали цю проблему Д. Донцов, С. Кримський, Д. Мейс. Сучасні дослідники Д. Видрін, В. Грінюв, А. Деркач, С. Веретенников, А. Єрмолаєв, Є. Бистрицький, О. Дергачов, С. Макєєв, В. Полохало, М. Томенко по-різному оцінюють політичну систему та впливи української культури на її розвиток. Вони вважають, що українська культура через традиції, які різними шляхами розвивались в українському суспільстві, має великий вплив на політичну систему. Взаємодія цих традицій породжує проблеми або компроміси у політичній системі.

Мета дослідження. Культура є основою суспільства, яка визначає зміст світогляду, характер мислення, систему цінностей суспільства. В історії людства культура відіграє вирішальну роль, особливо коли з'являються створені індивідами знаряддя праці і ускладнюється система соціальних взаємовідносин. Саме в цей період інстинкти перестають відігравати вирішальну роль у суспільних відносинах, і цю роль бере на себе культура. Відбувається зміна біосфери на ноосферу. Культура – це та система, яка стримує та регулює агресію у суспільстві. У кожному суспільстві культура має свої механізми реалізації та свою систему цінностей, що відображається у політичній системі суспільства. Тому автор прагне усвідомити, які механізми і цінності є основою української культури, і як вони впливають на розвиток політичної системи України.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі існує велика кількість різних політичних систем тому, що кожна країна прагне реалізувати ту модель, яка відповідає культурним, економічним, соціальним традиціям. Існують країни з президентською системою: США, Фінляндія; парламентською: Англія, Німеччина; президентсько-парламентською (Франція); парламентсько-президентською (Швейцарія). Президентська, парламентська, президентсько-парламентська, парламентсько-президентська системи для кожної з цих країн стають найкращим варіантом реалізації демократії з виборністю і звітністю керівництва, громадянським суспільством, верховенством закону та гарантією прав і свобод громадян. Політична модель, яка орієнтується на демократію, є характерною рисою європейської цивілізації, де в центрі моделі знаходиться окрема особистість, яка має приватну власність, спеціалізується на якомусь виді діяльності, для якої основною цінністю є окремий індивід та його права (гуманізм).

Є також країни, в яких конституційно закріплені механізми демократії, але працюють вони не на повну силу. Це Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Російська Федерація та багато інших. Політичні режими цих країн тяжіють до керованої демократії: існує виборність керівництва, але відсутній контроль за його діяльністю з боку суспільства, відсутнє громадянське суспільство, не забезпечені права і свободи громадян та верховенство права. У такому випадку можуть існувати декларації прав та свобод людини, але реально в основі цієї системи лежить національна ідеологія, яка орієнтується не на гуманізм, а на державу та її бюрократичний апарат. Це характерно для країн, які переходять від тоталітарного чи авторитарного політичного устрою до демократичного.

Україна належить до країн, які переходять від тоталітарної системи до демократичної. Важливим є, наскільки українська національна традиція здатна через свою політичну модель прийти до демократії, і які чинники в українському суспільстві ускладнюють цей шлях? Щоб відповісти на це запитання, ми повинні зробити спробу аналізу розвитку політичної системи України та з'ясування її особливостей.

Політична система українського суспільства почала формуватися за часів Київської Русі. Її розвиток припадав на часи Середньовіччя. Політична модель того часу включала князя і віче. Князівська влада передавалась у спадок, але спочатку система передачі влади йшла від старшого брата до середнього, далі – молодшого, це породжувало князів-ізгоїв. Пізніше на князівських з'їздах було прийнято рішення про передачу влади від батька до сина.

Віче могло усунути князя, закликати нового. Але не були відрегульовані стосунки між князем і вічем. Сильним був князь – він міг керувати країною, не звертаючи уваги на віче; впливовим було віче – князю доводилось з ним рахуватись.

Ця політична система формується у межах торгівельного шляху із Балтики у Чорне море, що являв собою частину загальноєвропейської економічної торговельної мережі. У плані культури прийняття християнства у 988 році – це включення у духовну європейську спільноту. Причому, прийняття у ті часи християнство не було ні православним, ні католицьким у сучасному розумінні, тому що офіційний розкол на православних і католиків відбувся у 1054 році. З 988 року починає формуватися Київське (українське) християнство, оформляються його погляди у творі митрополита Іларіона "Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених".

У Київському християнстві не існує богообраного народу, тому що благодать дає Бог народу і особистості тоді, коли вважає за потрібне. Сприймається божа благодать окремою особистістю через власні емоції (любов), центром цих емоцій повинно стати серце окремої людини. "...і зійшло на нього благословення Всевишнього, – споглянуло на нього все милостиве око благого Бога і возсіяв розум у серці його, щоб зрозуміти суєту ідолської омані, відшукати єдиного Бога, який сотворив усяке створіння – видиме і невидиме" [1: 101]. Крім чуттєвого рівня іде розуміння божої благодаті окремою особистістю. На цьому рівні сприйняття благодаті велику роль починає грати розум. "Тільки від благого розмислу і гостроти розуму ти збагнув, що Бог є єдиним творцем невидимого і видимого, і що послав до людей спасіння ради возлюбленого Сина Свого" [1: 115]. Київське християнство центром сприйняття Бога і благодаті робить не державу з абсолютною владою царя, а окрему особистість. Саме ця особистість через своє життя, яке включає емоції, розум, волю, реалізує християнські принципи. Тому такий релігійний світогляд реалізується у Софійному християнстві, яке пізніше стає філософією серця. "Є мудрість, яка в голові – "Логос"; є мудрість, яка в бутті, в речах – це "Софія" [2: 28].

У центрі такого світогляду знаходиться окрема особистість, яка має призначення дане їй від народження Богом. Шлях розуміння свого призначення особистістю починається з пізнання самого себе.

У середньовічній Україні, виходячи з релігійного світогляду, передбачалось два варіанти пізнання самого себе, це: полюбити всім серцем християнство та зрозуміти основні християнські погляди. Або коли особистість знаходиться на такому рівні духовного розвитку, що божа благодать сходиться на цю людину. І в першому, і в другому варіанті особистість, виконуючи гарно свою роботу ремісника, селянина, священика, князя, реалізує своє призначення перед Богом. Виконуючи свою роботу, кожен з них робить те, для чого його призначив Бог, і одночасно працює на суспільство Київської Русі. Причому Київ для всіх русинів-українців був духовним центром, другим Єрусалимом, а Дніпро – другим Йорданом. Так починає формуватися український індивідуалізм, який стає одним із факторів політичної системи України.

В українському середньовічному світогляді індивід виступав як неповторна особистість зі своїм світоглядом, який, пізнаючи себе та своє призначення у суспільстві, починає відчувати і розуміти для чого його створив Бог. Таким чином, він починає усвідомлювати Бога. Така особистість, щоб зрозуміти себе і виконати призначення від Бога, повинна бути активною, творчою, відповідальною та включеною у суспільне життя. Це включення повинно бути всебічним і проявлятися не тільки у професійній діяльності індивіда. Індивід відчуває і розуміє свою належність до роду, розуміє, що свої задатки він отримав від своїх предків. У нього є свобода вибору або розвивати свої здібності, або цього не робити і нести відповідальність перед собою і Богом за це. Він виховується у повазі до представників свого роду незалежно від їх характеристики, тому вчиться користуватись як позитивними, так і негативними власними рисами.

Одночасно, усвідомлюючи своє призначення і вдосконалюючись в цьому напрямку, індивід може досягти нового рівня. Основою цього рівня стає творчість, коли особистість починає створювати щось нове, вона відчуває себе богом. Це призводить до змін у світогляді індивіда, праця, яка базується на творчості, стає основою задоволення та розвитку особистості. Так відкривається шлях індивіда до своєї великої мети через процес постійного самовдосконалення та пізнання. Індивід, який іде цим шляхом, трансформується, змінюється, він відчуває та розуміє свою неповторну творчу індивідуальність, а також належність до безмежної божественної благодаті. Так у середньовічній Україні починає формуватись така риса національного характеру індивіда, як персоналізм. Він стає одним із варіантів, який є потрібним для будівництва зрозумілої політичної моделі українського суспільства.

Релігійний світогляд визнавав, що божа благодать дається кожному народу Богом і немає богообраних народів, а шлях пізнання християнства відбувається через життя окремої особистості, де свою роль грає любов і розум. Основою такого християнства є окремий індивід. Тому людина є найвищою цінністю такого

суспільства. Так основний закон Київської Русі "Руська правда" не передбачав тілесного покарання, або смертної кари, існувала система штрафів. Визнання унікальності та неповторності свого власного світу через самопізнання та постійну працю над самим собою призвело до цінування життя інших людей. Саме так починає формуватись гуманізм, який стає одним із елементів політичної моделі.

У той же час у середньовічній Україні розуміння добра і зла також поєднується з окремим індивідом. Коли особистість виконує своє призначення дане йому від Бога, вона не тільки розвивається, але й приносить користь суспільству. Так індивід реалізує добро у суспільстві. При невиконанні свого призначення індивід не тільки не вдосконалюється, він робить роботу неякісно, тому породжує зло.

В результаті у IX – XV століттях основою політичної моделі Київської Русі стає українська ментальність, яка ґрунтувалась на вільній творчій особистості, здатній бути активним творцем свого і суспільного життя. Така вільна творча особистість через своє життя поєднувала та реалізовувала індивідуалізм, персоналізм, гуманізм, самопізнання. Оформилось все це у Софійне християнство Київської Русі. Це була практична філософія, яка дозволяла нашим предкам виживати в умовах прикордонної цивілізації, а в подальшому стала основою Острозької та Київської академій, теоретичні погляди яких реалізовувались в українському козацтві.

Таким чином, політична система України формується як один із варіантів європейської цивілізації, де основою політичної моделі є окрема особистість. А базою особистості є її духовність, яка народжується з внутрішньої взаємодії емоцій, розуму, волі, а також під впливом греко-слов'янської культури.

Важливим є те, що політична система України є одним із варіантів європейської цивілізації. Пізніше традиції Київської Русі продовжує Галицько-Волинське князівство, яке, активно взаємодіючи з Польщею, Угорщиною, прагне створити хрестовий похід проти монголів. Велике князівство Литовське виникає під впливом культурних та політичних традицій Київської Русі. В усі ці періоди існування українського суспільства у різних формах розвивається українська політична система. Але найяскравішим періодом української політичної моделі є доба козаччини і Гетьманщини.

Для того, щоб проаналізувати політичну систему козаччини та Гетьманщини, треба звернути увагу на те, в яких світових процесах іде зародження козаччини. Українська козаччина виникає на кордоні протистояння між європейською та мусульманською цивілізаціями. Цей кордон у XIV – XVI століттях проходив через території Московського князівства, Речі Посполитої (це південь і схід України), через балканський півострів та закінчувався на території Мальтійського ордену. Лицарі мальтійського ордену отримували фінансову підтримку від Риму і не платили податків, жили на кордоні європейської цивілізації та боролись за неї. Точно у такому стані знаходилося населення балканського півострова, яке жило на прикордонних територіях і отримувало допомогу від Відня, Московське князівство також давало підтримку і допомогу своїм прикордонним військам козаків.

Українське козацтво починає формуватись із населення, яке найбільше цінує волю, і заради цієї волі розриває родинні зв'язки, іде на ризик, добираючись до Запоріжжя. Безперечно, такий склад населення Запорізької Січі вплинув на ту політичну систему, яка була сформована в її межах.

Особливістю формування українського козацтва було те, що Річ Посполита не визнавала козацтва як оборонців кордонів європейської цивілізації. Хоча за часи Стефана Баторія і було створено реєстрове козацтво, але гроші їм платили нерегулярно і чисельність була занадто маленька. Всі інші представники козацтва знаходились поза законом. Тому процес становлення козацтва в Україні мав відмінні риси, ніж у Європі та Росії.

Запорозька Січ захищала українські землі, кордони Речі Посполитої, європейську цивілізацію, але права їх як захисників у Польщі не визнавала. За часи Дмитра Вишневецького (Байди) була заснована Запорізька Січ, де був створений свій власний госпіталь, але становище козаків у складі Речі Посполитої продовжувало бути неузаконеним.

Також відбувались постійні повстання козаків під приводом Криштофа Косинського, Северина Наливайка та багатьох інших, які спливали кров'ю. Повсталі козаки боролись за визнання їх як окремого військового стану зі своїми правами та привілеями.

Зміни у поглядах українських козаків відбуваються поступово, це пов'язано з діяльністю видатного українського гетьмана Петра Конашевича – Сагайдачного. Саме за роки його діяльності відбувається поєднання запорозьких козаків (мілітарної сили) з київським братством (освітнім напрямком) у єдине ціле. Тільки після цього козацькі повстання почали вести боротьбу за українські національні цінності.

Тому для нас дуже цікавою є політична система, яка сформувалась у Запорізькій Січі. Вся територія Запорізької Січі ділилась на курені, паланки. Під новий рік козаки збирались разом, обирали на загальних зборах гетьмана і старшину. Причому існувала звітність обраного гетьмана і старшини перед козаками, коли він і старшина правили добре, їх могли обрати на наступний термін, правили не дуже гарно, знімали з посади, правили дуже погано, в кінці терміна їх страчували. Вся козацька старшина обиралась і звітувала перед козацтвом, це було дуже важливим, тому що ця демократична система виникає на території, де йде війна. Пізніше, за часи гетьмана Зіновія – Богдана Хмельницького, ця політична система виходить за межі Запоріжжя та поширюється на всю територію України. Україна

називається козацькою державою, яка ділиться на полки та сотні з виборними полковниками, сотниками, війтами. Міста мають Магдебурзьке право, власну систему самоврядування. Все це є свідченням європейської системи з виборними та звітними керівниками. Ця політична система отримує назву Гетьманщини на теренах України. Основою її є виборність і звітність керівництва перед громадою. Велику роль у функціонуванні цієї політичної системи набула влада гетьмана, а також влада козацької ради. При сильній владі гетьмана нехтували владою загальної козацької ради, при слабому гетьмані була сильна загальна козацька рада. Ця проблема була характерна для Козацької держави. Вирішення цієї проблеми було пов'язане з подальшим розвитком української політичної системи. Розвиток цієї політичної системи відбувався в умовах війни. Війна за незалежність в Україні розгорається за гетьмана Івана Мазепи. І хоч вона закінчується поразкою України, створення конституції Пилипом Орликом 1710 року вирішує цю проблему тому, що крім влади гетьмана, загальної козацької ради з'являється окрема гілка влади – судова.

При всіх проблемах це була європейська політична система, яка опиралась на окрему особистість, економічно незалежну, що стає однією з основ політичної незалежності. За часи гетьмана Зіновія – Богдана Хмельницького кріпосного права не було, на заміну прийшла приватна власність окремого господаря, а також з'являються ринкові відносини, основою яких є соціальна група чумаків (бізнесменів).

Культура розвивала образ барокової особистості, вільної людини, здатної самореалізуватись і використовувати у цьому процесі як свій позитив, так і свій негатив. Барокова культура – це перший синтетичний стиль європейської культури, який розвивався у всіх країнах Європи, але в кожній по-своєму. Так, італійське бароко – це віртуозність, іспанське – драматизм, німецьке – це містицизм, французьке – романтизм, українське бароко – софійна особистість, яка через своє життя прагне реалізувати поєднання любові та розуму в єдине ціле. Таким чином, основою політичної системи України є самостійна незалежна особистість, яка через своє активне життя прагне реалізуватись. "На авансцені історії України завжди були люди вільного ратного духу, з яких ніхто не бажав бути глядачем світової драми, а тільки її актором. Ця стихія вільної самодіяльності особистості, без якої не можна було б вижити в умовах кордонної цивілізації (що протистояла варварству степових набігів), жила і республіку козаків, і вольницю бурсаків, і вдачу мандрівних дяків та приватну ініціативу громадян у містах, яким було надано Магдебурзьке право, ..." [3: 417].

Політична система України базується на виборності керівників та їх звітності перед своїми виборцями, розподілі влади, основою якого є активна, дієва особистість. Формується ця політична система і розвивається як один із варіантів європейської політичної системи, причому базується вона на козацьких – українських традиціях. І поки українська політична система продовжувала існувати навіть у вигляді автономії, на своїх теренах вона була зрозуміла для народу і здатна до ефективної реалізації у житті.

Але поступово йшов процес руйнування української політичної системи. Як не парадоксально, але руйнування політичної системи України починається з культури. Петро I забороняє вживати українську мову в церковному житті нашого суспільства і робить першу спробу ліквідувати військову силу української політичної системи – Запорізьке козацтво. Подальші етапи ліквідації політичної системи України – це ліквідація Запорізької Січі 1775 р., скасування Гетьманщини 1764 р., введення кріпосного права в Україні 1783 р., а також валуєвський циркуляр 1863 р., та емський указ 1876 р., які забороняли українське книгодрукування та й саму українську мову. Це були не просто етапи ліквідації політичної моделі українського суспільства, які базувались на українських традиціях, а спроба закріпити та розповсюдити на теренах України політичну модель, яка була вигідна метрополії і базувалась на її звичаях і традиціях.

Так починається новий етап у функціонуванні політичної системи України, коли всі її прояви в українському суспільстві вважаються нелегальною діяльністю, а політична система метрополії починає нав'язуватись всіма доступними методами.

На теренах України починає формуватися інша політична система, яка базувалась на євразійських традиціях. Вона мала свої відмінності та цілі в Україні. Ця політична система починає формуватись у Східній Європі XIV – XV ст. з активним розвитком Московського князівства. У цьому князівстві вся влада належала монарху, йому належала вся власність і самі піддані. Це була політична система дуже схожа на систему Османської імперії. Основою такої політичної системи стає бюрократичний апарат, де необмежені права має чиновник, у свою чергу, його призначення і зняття з роботи повністю залежало від імператора, який мав у руках всю владу виконавчу, законодавчу, судову.

Ідеологічною підтримкою абсолютної влади стала московська церква, яка орієнтувалась на позицію візантійського цезаропапізму. У Візантійській імперії вважалося, що греки – це богообраний народ, а реалізує цю ідею богообраності імператор (василес). Це стало гарним виправданням для нових завоювань Візантійської імперії. У московському князівстві ідея цезаропапізму була сприйнята тому, що відповідала колективному менталітету російського народу. Ідея цезаропапізму на теренах московського князівства була сформована ченцем Філофеем у 1524 і вилилась в ідею "Москва – III Рим". Суть цієї ідеології базується на богообраності московського народу, яка реалізується через царя, тому він є батьком для всього народу. Так формується месіанська ідея Москви, яка узаконила абсолютну владу в московському князівстві.

Зміни у цю систему вносять реформи Петра І, хоча вони захопили тільки військовий сектор, а в економіці залишились не ринкові методи. Заводи на Уралі базувались на кріпосній праці, більшість із них належали державі, у політичній системі панував централізм і за часів Петра І ще більше посилювався. Причому, ні про які навіть паростки демократії мови не йшло. Навпаки, в історії Росії цього періоду були позитивні реформи влади і позитивні повстання селян проти цих реформ. Причина такої ситуації була та, що до Петра І народна традиція московського князівства, в основному, була азійською, реформи Петра І, які проводились насильницьким шляхом, впроваджували європейські правила, але насильницькі методи можуть зламати хребет народу, який має інші традиції. Тому повстання були тим обмеженням, яке рятувало народ і його традиції. На цій основі починає формуватися євразійська політична система. Така політична система не передбачала виборність керівництва, їх звітність, не мала якихось демократичних механізмів контролю влади. В результаті формується політична система, яка орієнтується на абсолютну необмежену владу і несе повну відповідальність за розвиток суспільства. На ідеологічному рівні абсолютна політична влада опирається на месіанську ідею Москви III Риму. Сформована політична система в Росії була зрозуміла народу, враховуючи перевагу колективізму в його психології, важливою особливістю була відсутність будь-яких варіантів впливу народу на владу.

Як наслідок, Російська імперія проходить через низку революцій і громадянську війну. Як тільки імперія розпадалась і її політична система попадала в кризу, Україна проголошувала свою незалежність і прагнула відновити свою політичну систему. З виникненням УНР та ЗУНР починає відновлюватись політична система українського суспільства. З втратою незалежності 1920 р. залишається автономія в межах УРСР, причому в 20-х р. XX ст. відбувається політика коренізації (українізації).

Коли створена політична система починає хоч трошки нагадувати українську модель, починається бурхливий розвиток суспільства. Основою такої активності є особистість, яка мала економічну незалежність – власність на землю, приватну власність і орієнтувалась на розвиток українських традицій. Саме в цей період починає формуватись українська еліта, представники якої були патріотами і професіоналами, представляли різні соціальні групи населення. Це видатний український режисер театру "Березіль" О. Курбас, представники ВАПЛІТЕ М. Хвильовий, А. Любченко, Г. Коцюба, М. Йогансон, О. Слюсаренко, школа художника Бойчука; Кричевський, картина якого із зображенням української родини зайняла перше місце на Бієнале, та багато інших представників. Це українське Відродження, яке було розстріляно, вийшло з українського народу, і поки цей народ був вільним і самостійним, з ним приходилось рахуватись. Тому треба було знищити український народ або хоча б змінити його свідомість. Для цього українське селянство морили голодом. Внаслідок репресій та голодомору частина української нації, яка була у складі СРСР, втрачає свою, нещодавно сформовану еліту, переживає геноцид. "У своїй праці 1944 року "Правління країн осі в окупованій Європі" Рафаель Лемкін явно не намагався звести геноцид до спроби винищення всіх членів певної групи, а вважав його спробою силової зміни національного характеру певної території за допомогою різних методів" [4: 16]. Все це привело до втрати власної ідентичності, власної історії, культурних та політичних цінностей частиною української нації, яка знаходилась в УРСР (північна, центральна, південна, східна Україна). Це посилює асиміляція українського суспільства. Саме так закріплюється радянсько-російська політична система на українських теренах.

Українці, які жили в УРСР, втрачають свою ідентичність та еліту, а з нею і уявлення про свою політичну систему, більше того, внаслідок асиміляції частина із них приймає світогляд і уявлення про політичну систему пануючої нації. Саме втрата власної ідентичності, еліти та асиміляція зробили з українців УРСР представників "малої" нації, якій для того, щоб побудувати свою політичну систему, потрібно спочатку відновити свою еліту. "Чеський дослідник національних рухів Мирослав Гроч поділяв їх на рухи "великих" народів, які зберегли свою еліту, та "малих" народів на кшталт його власного, які втратили традиційну еліту і були змушені відбудовувати свої нації з нічого. Згідно з цією схематичною класифікацією, попри свою чисельну перевагу над такими "великими" народами, як поляки чи угорці, українців можна було вважати найбільшою "малою" нацією Європи, що може було однією із причин, чому в комуністичну епоху професора Гроча чітко попросили не торкатись українського питання" [4: 12].

Таким чином, в українському суспільстві різними шляхами закріпились уявлення про дві політичні системи, які мають своїх прихильників. У цих політичних системах є різні підходи не тільки до методів реалізації, а й до основних цінностей. Як будуть розвиватись відносини між цими політичними системами у суспільстві? Як вони будуть впливати одна на одну? Що ж зможе в нашому суспільстві створити єдину політичну систему?

Або запанує створена за часи СРСР та Російської імперії політична система з її варіантами вирішення проблем, або українське суспільство, спираючись на свої традиції, побудує ту політичну систему, яка ефективно виконуватиме свої функції.

Важливим є те, як виборець сприймає політичні партії, їх лідерів, а також, на які цінності він орієнтується. Ким для нього виступають політики? Носіями європейських чи євразійських цінностей, тому він отожднює їх з відповідними історичними персонажами. Виборець, який орієнтується на європейські цінності (гуманізм в культурі, демократію і верховенство закону в політиці, ринкову

економіку з соціальними гарантіями) хоче бачити сучасних політиків схожими на Ярослава Мудрого, Данилу Галицького, Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Михайла Грушевського, Симона Петлюру, Степана Бандеру. Для такого виборця українська політична система – це один із варіантів європейської політичної традиції.

Орієнтація виборця на євразійські цінності (месіанство у культурі, керована демократія та диктатура закону, ринкова економіка з великим впливом державного апарату) робить ідеалом у політиці історичні постаті Івана Грозного, Петра I, Сталіна. Для цього виборця політична система є продовженням євразійської політичної традиції.

Таким чином, внаслідок історичного розвитку українського суспільства формуються, як мінімум, три підходи до уявлення, якою має бути політична система України. Один із цих підходів орієнтується на російсько-радянську традицію, де в культурній сфері месіанську функцію для країн пострадянського простору виконує російська культура, особливістю є те, що там, де закінчується російська мова, там закінчується російська держава. У владній системі пануючою є керована демократія (або країна з неповною демократією), де демократичні принципи проголошені, але не виконуються, де влада обирається народом, але є неконтрольована, і одна особистість відповідає за все, президент або прем'єр-міністр; в економічній системі – ринкова економіка, де держава не тільки встановлює правила гри на ринку, але й є найбільшим власником (дирижизм).

Інший підхід орієнтується на українські традиції. У культурі панує гуманізм – це світогляд, в центрі якого знаходиться окрема особистість як найвища цінність. У владній системі – демократія з виборністю та звітністю керівників, верховенством права, в економічній системі – ринкова економіка з соціальними гарантіями.

Третій підхід готовий підтримати ту політичну систему, яка забезпечить вирішення економічних питань та дозволить без обмежень вільно пересуватись, як у напрямку Європи, так і у напрямку Євразії.

24 серпня 1991 р. з проголошенням незалежності України починається боротьба за реалізацію однієї із моделей політичної системи. Але в українському суспільстві існує проблема національної ідентичності. Більше того, в межах комуністичної месіанської ідеї українці вважались селянською нацією та національною меншиною в Україні. Крім того українське суспільство є постгеноцидним. Тому проголошення незалежності України тільки для західної частини українського суспільства було поверненням до національної політичної системи.

Для північної, центральної, південної, східної частин українського суспільства ситуація була іншою. Крах комуністичної ідеології був проблемою для представників цих регіонів, тому що не одне покоління було виховане в цій ідеології. У той же час українська національна ідеологія сприймалась як нацистська. Починається розвиток ринкових відносин і поступово в цих регіонах переважає споживацький світогляд. У капіталістичному суспільстві, де постійно відбуваються зміни, саме національна мораль обмежувала безмежні егоїстичні інтереси окремої особистості.

Незалежна Україна бере на озброєння політичну систему УРСР, з метою її подальшого реформування, не маючи чіткої програми ліквідації штучно створеної політичної системи, з такими ж штучними культурними, економічними традиціями, які дозволили частину українського суспільства включити в іноземну політичну модель.

У результаті такого розвитку українського суспільства з 1991 – 2004 р. євразійська політична система була домінуючою, представники інших політичних систем різними методами боролись за її зміну.

У свою чергу, країни центральної Європи Молдова, Білорусь, Україна тільки проголосили реформи політичної системи. Українське суспільство, маючи традиції своєї національної політичної системи, і бачачи, що реформи не проводяться, приступає до вирішення цієї проблеми революційним шляхом.

Революція 2004 р., здавалось, своєю метою ставила зміну євразійської політичної системи на українську політичну систему, але націонал – демократи не змогли вирішити цієї проблеми.

При всій різноманітності варіантів вирішення цієї проблеми, основних шляхів в українському суспільстві існує два. Один із них, коли в культурній традиції політичної системи, як української, так і євразійської на перше місце виходить гуманізм. Гуманізм, основою якого є людина з її світоглядом, починає розвиватись з епохи відродження. Коли подивитись на соціальну структуру з історичної точки зору, то там виділяється культурна, політична, та економічна традиції.

Українська культурна традиція базувалась на софійному християнстві, яке пізніше розвивається у "філософію серця", шлях до реалізації індивід вибирає особисто, в центрі цього світогляду стоять розум, емоції, воля у різному співвідношенні. Софія – це, передусім, практична мудрість, яка реалізується через життя окремої особистості. Пізніше софійна мудрість через поєднання розуму та емоцій в окремої особистості виливається у "філософію серця". Все це було дуже важливим, тому що у ХХ ст. не бракувало ідей, які проголошували загальне добро, заради якого можна було вбити не одну людину. Що ми й бачимо у Другій світовій війні. Ідея українського гуманізму починає формуватись з ХІ ст. і активно розвивається в козацьку добу та пізніше. Основою політичної системи козащини є активна, вільна, відповідальна особистість. "Героїчна особистість" барокової епохи в своєму внутрішньому світі повинна

знайти компроміс між розумом, емоціями, розсудком, волею, що в житті може привести індивіда до розвитку, який не заперечує жодної із цих сторін людини.

Така особистість повинна була йти шляхом самопізнання, це призводило до розуміння своєї індивідуальності, в той же час віра в Бога, орієнтація на ідею, що саме він дав індивіду це призначення, розвивала в особистості відповідальність перед Богом та людьми, і виводило його на персоналізм. Сприйняття підходу, що кожен має своє призначення від Бога, виводило її на відчуття та розуміння гуманізму. Ці ідеї стають вирішальними для розвитку українського індивіда і мають великий вплив на розвиток політичної системи України.

Ці принципи у різній формі зберігаються у політичному житті України у XX ст., так комуніст М. Хвильовий, консерватор В. Липинський, націоналіст Д. Донцов в центрі світогляду ставили окрему особистість, відповідальну, активну, самостійну, здатну бути гравцем на історичній сцені, але не спостерігачем.

Серед політичних напрямків у XX ст. в українському суспільстві діяли та спробували реалізуватись: національно-демократичний напрямок, де найголовнішими цінностями були народ та права окремого індивіда; націонал-комунізм, де на перше місце виходить народ і вирішення його соціальних питань; інтегральний націоналізм, який на перше місце ставив інтереси нації та підпорядковував життя суспільства цим інтересам.

Українське суспільство XX ст. включається у ті загальнополітичні тенденції, які були характерні для Європи. А в Європі в цей час панують авторитарні, тоталітарні політичні режими. Це режими у Німеччині, Італії, Угорщині, Румунії, Іспанії. Причому країна з демократичною системою, як Чехословаччина не змогла захистити свою незалежність у XX ст. В українському суспільстві існувало на той час три підходи до будівництва політичної системи: демократична республіка, яку представляли представники УНР В. Винниченко, А. Лівіцький; конституційна монархія, представниками були послідовники гетьмана П. Скоропадського; тоталітарна, авторитарна системи М. Сціборського. Політичний проект М. Сціборського орієнтувався на націократію та корпоративний устрій української держави. У той же час у них був сильний конкурент – політична система УРСР, яка була продовженням політичної системи СРСР, де всі державні установи, громадські організації, профспілкові об'єднання були підпорядковані комуністичній партії. Спочатку це була ВКП (б), пізніше КПСС. Ця тоталітарна політична система під час другої світової війни надає Україні зовнішнього оформлення державності: появився Наркомат оборони, Нарком зовнішніх справ, прапор, герб, гімн, греко-католицька церква переходить у підпорядкування православної церкви московського патріархату. Так на теренах України починається остаточно закріплюватись євразійська політична система, яка оформлялась як щось українське. В цих уявленнях виховується частина українців. У той же час УПА вела боротьбу проти радянської політичної системи протягом семи років, пізніше боротьбу продовжили дисиденти.

У процесі цієї боротьби в українському суспільстві випрацьовуються не просто різні підходи до політичної системи України, але й перспективи розвитку українського суспільства. Цією проблемою займаються політичні діячі, державні службовці, громадські діячі, вчені. Не вирішення питань, пов'язаних з політичною системою, приводить до конфліктів у вирішенні економічних, культурних, політичних питань і до політизації суспільного життя. Дискусія, яка захоплює не тільки політиків, але й суспільство через економічні, культурні, питання устрою влади, знаходить рішення цих проблем із зверненням до різних політичних систем.

Такі представники як Д. Видрін, В. Грінюв, А. Деркач, С. Веретенников, А. Єрмолаєв та багато інших підтримують ідею політичної системи, за якою існує президентська республіка, що тягнє до керованої демократії, з федеративним устроєм України та подальшою інтеграцією в Єдиний Економічний Простір. У той же час Є. Бистрицький, О. Дергачов, С. Макєєв, В. Полохало, М. Томенко та багато інших виступають за поділ влади, діяльність громадянського суспільства та законодавчі гарантії діяльності опозиції.

Важливим є те, що в центрі боротьби за реалізацію тієї чи іншої політичної системи стоїть окрема особистість зі своїм світоглядом. Євразійська політична система розвиває у індивіда відчуття колективізму, його світогляд орієнтується на месіанську функцію російської культури, ця месіанська функція переноситься на владу, і як наслідок у економіці панує дирижизм. Це коли в умовах ринкової економіки, держава не тільки встановлює правила гри на ринку, а є і власником номер один. В українському суспільстві євразійський світогляд поширювався за допомогою асиміляції та геноциду.

Таким чином, євразійська політична система орієнтується:

- В культурі – на російське месіанство та колективізм.
- У політиці – на керовану демократію.
- В економіці – на дирижизм.
- Територіальний устрій – це федерація.

Українська політична система орієнтується на активну, дієву індивідуальність. Шлях індивіда в своїй більшості у цій політичній системі іде через індивідуалізм з розумінням самого себе. Наступний варіант – це персоналізм, коли індивід розуміє самого себе, суспільство та свою роль у цій політичній системі.

Найвищий рівень, на який може вийти індивід, це коли він через своє життя може реалізувати свою культуру та націю, де проявом цього є окрема індивідуальність, "монадна особистість, тобто особистість, що здатна репрезентувати свою націю, свою культуру, свою епоху і тим самим маніфестувати індивідуальну іпостась універсального досвіду" [3: 468]. Таким чином, особистість може пройти через такі етапи: Індивідуалізм, Персоналізм, Монадність.

В українському суспільстві індивідуальність, яка прагне поєднати у єдине ціле власні емоції та розум і реалізувати їх поєднання через свою волю, в своїй більшості наближає свій світогляд до принципів Софійного християнства або філософії серця. Але особистість, яка виховується у таких традиціях, пізнає саму себе, відповідно, по ходу самопізнання вона починає розуміти та відчувати, що належить до свого роду, а рід є складовою нації.

Індивід, який розуміє, що у нього є свої здібності, які треба розвивати, визнає таке право за іншими, орієнтується на гуманізм у культурі. Розуміючи, що індивід може гарно робити одну справу, виходячи зі своїх здібностей, це погляди, які в житті орієнтуються на ринкову економіку, де кожний спеціалізується на одному виді діяльності та обмінюється результатами своєї діяльності. Саме ці погляди переносяться на систему влади, де керівництво обирається загальними зборами та несе перед виборцями відповідальність за своє життя, це були основи демократії.

Таким чином, українська політична система орієнтується:

- В культурі – індивідуалізм та гуманізм.
- У політиці – демократія.
- В економіці – ринкова економіка з соціальними гарантіями.
- Територіальний устрій – унітарна держава.

Висновки. Дві політичні системи, які розвивались в українському суспільстві, мають багато відмінностей, але об'єднати їх можна за допомогою гуманізму, який присутній в українській та російській культурі. Основою такого гуманізму стає цінування життя окремого індивіда, верховенство закону, виборність і звітність керівників, громадянське суспільство, а також економічна незалежність окремого індивіда. Але всі ці зміни, передусім, починаються зі світогляду окремого індивіда.

Живучи в українському суспільстві, індивід формується і розвивається під впливом євразійських, українських, споживацьких та інших впливів. Звісно, вибір, який світогляд сповідувати і реалізовувати, особистість вибирає самостійно.

В українській традиції великий вплив на світогляд індивіда мало Софійне християнство, яке виникає у Київській Русі. У софійній традиції не існує богообраних народів, кожен народ отримує благодать від Бога, коли він вважає це за потрібне. Індивід сприймає християнство через власні емоції та розум і реалізує через свою волю. Сама ж Софія – це практична мудрість, яка реалізується через життя індивіда, пізніше цей світогляд стає основою філософії серця. Основні положення цього світогляду: пізнання самого себе, в процесі самопізнання індивід починає розуміти свої задатки і здібності, внаслідок чого він усвідомлює своє призначення, тому може зайняти відповідне місце у суспільстві для самореалізації.

При народженні індивід не чистий аркуш паперу, він отримує свої задатки по лінії матері та батька. Тому, самопізнаючи себе, індивід починає відчувати і усвідомлювати, що він є частиною роду. У той же час рід – це одна зі складових української нації.

У центрі українського світогляду стоїть пізнання індивідуальності, свого роду, та нації. Основою такого світогляду є цінування окремої особистості. Так, формується український гуманізм.

Євразійська культурна традиція орієнтується на колективізм і месіанську функцію у вигляді московського православ'я, комунізму або російського світу. Індивідуальність у цій культурній традиції розвивається, але у колективній традиції. Звернення до окремої індивідуальності в російській культурі пов'язане з творчістю М. Гоголя, і активно розвивається у творчості Д. Достоевського. Так, починає формуватись російський гуманізм.

Як бачимо, в українській і російській культурах є поняття гуманізму і шлях його реалізації. Тільки в українській традиції гуманізм іде від індивідуальності через рід до нації. В євразійській традиції – через колективізм до розуміння нації, індивідуальності.

Коли українське суспільство зорієнтується на гуманізм в культурі, політиці, економіці, воно зможе побудувати єдину політичну систему. У той же час, коли гуманізм не стане пануючим в українському суспільстві, на перше місце виходить радикалізм, який породить боротьбу і протиріччя, а коли ця боротьба закінчиться у суспільстві, то принесе великі втрати. Тільки тоді суспільство повинно прийти до того ж самого питання гуманізму в політичній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Іларіон, митрополит. Про Закон Мойсеєм даний і про Благодать та Істину в Ісусі Христі втілених. – К. : МАУП, 2004. – 176 с.
2. Кримський С. Б. Софія Київська. Ефект високого неба. Україна Incognita / С. Б. Кримський ; [за загальної ред. Л. Івшиної]. – Видання третє, стереотипне – К. : Українська прес-група, 2004. – 400 с.

3. Кримський С. Б. Універсалії української культури. Дві Русі / С. Б. Кримський ; [за загальної ред. Л. Івшиної]. – К. : Факт, 2003. – 496 с.
4. День і вічність Джеймса Мейса / [за загальною редакцією Л. Івшиної]. – К. : ЗАТ "Українська прес-група", 2005. – 448 с.
5. Кошелюк М. Е. Технологии политических выборов / М. Е. Кошелюк. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2004. – 239 с.
6. Донцов Д. Дух нашої давнини / Д. Донцов. – Дрогобич : "Відродження", 1991. – 341 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ilarion, mytropolyt. Pro Zakon Moiseem danyi i pro Blagodat' ta Istynu v Isusi Khrysti vtilenykh [Hilarion, Metropolitan. About the Law Given by Moses and God's Grace and the Truth Personified in the Jesus Christ]. – K. : MAUP, 2004. – 176 s.
2. Kryms'kyi S. B. Sofiia Kyivs'ka. Efekt chornogo neba. Ukraina Incognita [Sofia Kyivska. The Effect of the Dark Sky. Ukraine Incognita] / S. B. Kryms'kyi ; [za zag. red. L. Ivshynoi]. – vydannia trete, stereotypne. – K. : Ukrains'ka pres-grupa, 2004. – 400 s.
3. Krymskyi S. B. Universalii ukrains'koi kul'tury. Dvi Rusi [Universals of Ukrainian Culture. Two Russ] / S. B. Kryms'kyi ; [za zag. red. L. Ivshynoi]. – K. : Fakt, 2003. – 496 s.
4. Den' i vichnist' Dzheimsa Meisa [The Day and Eternity by James Mace] / [za zagal'noi redaktsieiu L. Ivshynoi]. – K. : ZAT "Ukrains'ka pres-grupa", 2005. – 448 s.
5. Kosheliuk M. E. Tekhnologii politicheskikh vyborov [Technologies of Political Elections] / M. E. Kosheliuk. – [2-e izd., pererab. i dop.]. – SPb. : Piter, 2004. – 239 s.
6. Dontsov D. Dukh nashoi davnyny [The Spirit of Our Antiquity] / D. Dontsov. – Drogobych : "Vidrodzhennia", 1991. – 341 s.

Матеріал надійшов до редакції 02.04. 2012 р.

Нагіленко И. А. Исторические традиции и их влияние на политическую систему Украины.

В статье сделана попытка анализа роли украинской и русской культур в политической жизни обществ. Раскрыты пути реализации культурных традиций в политической системе. Выявлено, что украинская культурная традиция развивается от индивидуальности через род к нации. Евразийская культурная традиция реализуется через коллективизм к пониманию нации, индивидуальности. Раскрыта связь между культурными традициями и формированием и развитием политических систем. Проанализированы ценности украинского и русского обществ, описана роль ценностей в формировании и развитии украинской и русской политических систем. Сделана попытка анализа влияний культурных традиций, ценностей, политических систем на формирование и развитие индивидуальности; раскрыты пути, благодаря которым реализуются политические системы в украинском обществе.

Nagilenko I. A. Historical Traditions and their Influence on the Political System of Ukraine.

In the article the attempt has been made to analyze the role of the Ukrainian and Russian culture in the political life of societies. The realization ways of cultural traditions in the political system are revealed. It is determined that the Ukrainian cultural tradition develops from the individuality through the race to the nation. The Eurasian cultural tradition is realized through the collectivism to the nation and individuality understanding. The connection between the cultural traditions and the political systems formation and development is revealed. The values of the Ukrainian and Russian societies are analyzed and the role of values in the formation and development of the Ukrainian and Russian political systems is described. The attempt is made to analyze the influences of the cultural traditions, values, and political systems on the individuality's formation and development. The ways are revealed with the help of which the political systems are realized in the Ukrainian society.